

Türkiye’de Kamu Kurumlarında Kartografik ve Fotografik Materyalin Tanımlanması

Description of Cartographic and Photographic Material in Public Institutions in Türkiye

Mehmet Kürşat DEĞER, Fatih RUKANCI

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Değer, M. K. ve Rukancı, F. (2025). Türkiye’de kamu kurumlarında kartografik ve fotografik materyalin tanımlanması. *Bilgi Dünyası*, 26(2), 519-551. doi: 10.15612/BD.2025.877

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.877

Geliş Tarihi / Received: 17.09.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 23.11.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 29.12.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Türkiye’de Kamu Kurumlarında Kartografik ve Fotografik Materyalin Tanımlanması*

Mehmet Kürşat DEĞER**, Fatih RUKANCI***

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de bazı kamu kurumlarında yer alan kartografik ve fotografik materyalin arşivsel tanımlama süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın önemi, bu materyal türlerinin bilgi erişim unsurları ve teknik özellikleri bakımından diğer arşiv belgelerinden ayrışması ve özel tanımlama gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi ve bütüncül çoklu durum deseni kullanılmıştır. Evreni, kartografik ve/veya fotografik materyal üreten ya da yoğun olarak kullanan Türkiye’deki kamu kurumları oluşturmıştır. Veriler, belgesel tarama ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri ile toplanmış; tematik içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Bulgular, incelenen kurumlarda tanımlama uygulamalarının standartlardan uzak, kurumsal farklılıklar gösteren ve çoğu zaman eksik bilgi alanlarıyla sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Kartografik materyalin ölçek, koordinat sistemi, üretim tekniği gibi teknik ayrıntılarının; fotografik materyalin ise konu, çekim tarihi, fotoğrafçı bilgisi gibi erişim unsurlarının çoğunlukla kayıt altına alınmadığı belirlenmiştir. Ayrıca ulusal arşiv örnekleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye’de tanımlama standardı kullanımında yetersizlikler olduğu ve rehber doküman eksikliğinin önemli bir sorun olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, kartografik ve fotografik materyalin niteliklerine uygun üst veri standartlarının uygulanması ve kurumsal iş birliği ile standartlaşma süreçlerinin güçlendirilmesi gerektiğini önermektedir. Bu yönüyle araştırma, hem mevcut durumu ortaya koymak hem de arşivcilik alanında materyal türü odaklı standartlaşma çalışmalarına katkı sağlamak açısından özgün bir değer taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Arşivsel tanımlama, kartografik materyal, fotografik materyal, üst veri, kartografik ve fotografik materyalin kataloglanması.

* Bu makale, Mehmet Kürşat Değer’in Prof. Dr. Fatih Rukancı danışmanlığında hazırladığı “Arşiv Belgelerinin Materyal Türü Bağlamında Nitelenmesi: Kartografik ve Fotografik Materyaller” başlıklı doktora tezine dayanmaktadır.

** Atatürk Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Erzurum, kursat.deger@atauni.edu.tr

*** Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara, rukanci@ankara.edu.tr

Description of Cartographic and Photographic Material in Public Institutions in Türkiye*

Mehmet Kürşat DEĞER** , Fatih RUKANCI***

Abstract

This study aims to examine the archival description processes of cartographic and photographic materials held in selected public institutions in Türkiye. The significance of the research stems from the fact that these material types differ from other archival documents in terms of their information access elements and technical characteristics, requiring specialized description. A qualitative research method with a holistic multiple-case design was employed. The research population was composed of public institutions in Türkiye that produce or intensively use cartographic and/or photographic materials. Data were collected through documentary review and semi-structured interviews and analyzed using thematic content analysis. Findings revealed that description practices in the examined institutions are far from standardized, vary between institutions, and are often limited to incomplete data fields. It was determined that the technical details of cartographic materials, such as scale, coordinate system, and production technique, and the access elements of photographic materials, such as subject, date of capture, and photographer information, are often not recorded. Furthermore, when compared with national archival practices, it was found that Türkiye has deficiencies in the use of description standards and lacks guiding documents, which constitutes a major problem. The study recommends the implementation of metadata standards tailored to the characteristics of cartographic and photographic materials and strengthening standardization processes through institutional cooperation. In this respect, the research offers an original contribution by both revealing the current situation and supporting material-type-focused standardization efforts in archival science.

Keywords: Archival description, cartographic material, photographic material, metadata, cataloguing of cartographic and photographic material.

* This article is based on Mehmet Kürşat Değer's doctoral thesis titled "Description of Archival Records in Terms of Material Type: Cartographic and Photographic Materials", prepared under the supervision of Prof. Dr. Fatih Rukancı.

** Atatürk University, Department of Information and Records Management, Erzurum, kursat.deger@atauni.edu.tr

*** Ankara University, Department of Information and Records Management, Ankara, rukanci@ankara.edu.tr

Giriş

Arşivler, bireylerin, toplumların, kurumların hafızası ve kültürel mirasın korunmasında önemli rol oynayan bilgi merkezleridir. Arşivlerin tarihi, kayıtları etkili bir şekilde yönetmek için yazma konusunda uzmanlaşmanın gerekli olduğu ilk arşivcilerin bulunduğu Mezopotamya'da bulunan önemli kanıtlarla birlikte antik medeniyetlere kadar uzanmaktadır (Brosius, 2003; Posner, 1973). Ancak arşiv belgelerinin yalnızca korunması yeterli değildir; bu belgelerin kullanıcıya etkin şekilde sunulabilmesi için tasnif, tanımlama ve erişim süreçlerinin belirli standartlara uygun olarak yürütülmesi gerekir. Kullanıcıların ihtiyaç duydukları bilgiye nitelikli erişimi sağlayan temel unsurların başında da arşivsel tanımlama (archival description) yer almaktadır. Arşivsel tanımlama, "arşiv fonlarının/belgelerinin arşivcilik standartlarına uygun olarak analizi, özelliklerinin belirlenmesi, ilgili üst veri alanları kullanılarak açıklanması sürecindeki entelektüel çalışmalar" olarak tanımlanmaktadır (Rukancı vd., 2023, s. 22). Tanımdan anlaşılabacağı üzere arşivsel tanımlama, arşivlerdeki materyallerin düzenlenmesini ve erişilebilirliğini sağlayan kritik bir süreçtir. Arşivsel tanımlama sürecinde standartlara uygunluk ve entelektüel faaliyet unsurları önemli bir yer tutmaktadır. Bu unsurlar arşivsel tanımlamanın niteliğini belirleyen önemli etkenlerdir. Nitelikli bir arşivsel tanımlama için belge/fon tanımlamasında uygun standartların ve ilgili üst veri öğelerinin kapsamlı bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Arşivsel tanımlama süreci, materyallerin içerik, yapı ve bağlamını açıklayarak herkesin erişimine ve kullanımına olanak tanımayı amaçlar. Bu süreçte arşivci önce arşivlerin niteliği, kapsamı ve üreticisi hakkında araştırma yapar; ardından standartlara uygun biçimde tarih, kapsam, erişim sınırlamaları gibi bilgileri kaydeder. Daha sonra araştırmacılara kolaylık sağlamak için standart erişim noktaları (ad, konu, tarih vb.) oluşturur ve son aşamada bu bilgileri katalog, araştırma araçları, dizin veya veri tabanları gibi araçlarla kullanıcıya sunar (Millar, 2017, s. 231). Ancak nitelikli bir arşivsel tanımlama yapabilmek her zaman kolay değildir. Çünkü arşivlerin belge varlığını klasikten dijitale birçok farklı bilgi erişim unsuruna sahip materyal türleri oluşturmaktadır.

Arşivlerde bulunan materyal türleri çeşitli özellikleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin kartografik (haritalar, planlar, çizimler) ve fotografik materyaller (fotoğraflar, negatifler, dijital görüntüler) arşivlerde sıkça karşılaşılan ve teknik özellikleri bakımından diğer belge türlerinden ayrılan materyallerdir. Ölçek, koordinat sistemi, üretim tekniği gibi teknik ayrıntılar kartografik materyalde; çekim türü, baskı tekniği, fotoğrafçı bilgisi gibi erişim unsurları ise fotografik materyalde kritik önem taşır. Bahsedilen teknik detayların belirlenip tanımlamada yer almasını sağlamak arşivciler için kolay bir faaliyet olmayabilir. Çünkü bu unsurların bilinmesi entelektüel birikim ve uzmanlık gerektiren bir konudur. Bu noktada, arşivlerin türlerine ve içerik çeşitliliğine bağlı olarak tanımlama süreçlerinin farklılaştığını belirtmek gerekir. Arşivler, türleri (kamu, özel, tematik/dönemsel, materyal türüne göre gibi) doğrultusunda ortamları ve içerikleri birbirinden farklı belge varlıklarından oluşmaktadır (Rukancı vd., 2021, s. 31).

Kurum ve kuruluşlar, faaliyetleri sonucunda çeşitli türlerde (basılı veya elektronik belge, kartografik, fotografik, işitsel, hareketli görsel gibi) materyalden oluşan arşivlerini düzenlemekle karşı karşıya kalmaktadır. Her materyal türü de farklı saklama, tanımlama gereksinimlerine ihtiyaç duymaktadır. Bir kurum faaliyetleri sonucunda oluşturduğu arşivi yönetmek için belge varlığındaki materyal türlerinin hacmine göre bir politika geliştirebilir. Ancak birçok türden materyali düzenlemek durumunda kalan ulusal arşivler gibi kurumlarda politikaların daha kapsamlı olması gerekmektedir. Özellikle tanımlama konusunda materyal türünün çeşitliliği nedeniyle ulusal arşivler, materyal türü kapsamı geniş tanımlama standartlarını seçme eğilimindedirler. Bu durum kimi zaman tanımlama ihtiyaçlarını karşılasa da yetersiz kaldığı durumlarda farklı yöntemler izlenmesine neden olmaktadır. Türkiye’de arşivcilik faaliyetlerinin uzun süredir yürütülüyor olmasına rağmen, özellikle materyal türüne özgü tanımlama standartlarının uygulanmasında önemli eksikliklerin bulunduğu görülmektedir. Devlet Arşivleri Başkanlığının (DAB) (2024) 2024-2028 Stratejik Planı’nda belirtildiği üzere, mevcut sistemde standartlaşma eksiklikleri arşiv hizmetlerinin etkinliğini azaltmaktadır. Bu eksiklikler, bilgi erişim süreçlerinde veri kaybı, yetersiz tanımlama ve kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanamaması gibi sorunları beraberinde getirmekte; dolayısıyla materyal türlerine özgü tanımlama standartlarının geliştirilmesi veya mevcut standartların uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır. Çalışmanın temelini oluşturan kartografik ve fotografik materyal de tanımlamada farklı ihtiyaçları bulunan ve farklı yaklaşımlarla tanımlama stratejileri geliştirilen materyal türleri arasında yer almaktadır.

Özellikle ulusal literatürde kartografik veya fotografik materyalin arşivsel bağlamda doğrudan değerlendirildiği Değer (2025), Şentürk (2013), Şeşen ve Çankaya’nın (2020) çalışmaları dışında herhangi bir müstakil yayın bulunmamaktadır. DAB’daki standartlaşma eksiklikleri de göz önünde bulundurulduğunda bu materyallerin geleneksel bibliyografik yaklaşımlardan farklı olarak bağlam, üretim amacı, ölçek, teknik özellikler ve fon yapısı gibi arşivsel ölçütlerle değerlendirilmesi hem erişim süreçlerinin geliştirilmesine hem de materyalin tarihsel ve kurumsal değerinin daha doğru biçimde ortaya konmasına imkân tanımaktadır. Böylece çalışma, arşivsel düzenleme ve kataloglama uygulamalarını zenginleştiren, standartlaşma çabalarına veri sağlayan ve araştırmacıların bu materyallerden daha etkin yararlanmasını destekleyen özgün bir katkı sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışma, Türkiye’de bazı kamu kurumlarında bulunan kartografik ve fotografik materyalin mevcut tanımlama durumunu ortaya koymayı, kullanılan üst veri standartlarını değerlendirmeyi ve ulusal/uluslararası iyi uygulamalar ışığında öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Amaç doğrultusunda yapılan inceleme neticesinde, Türkiye ulusal arşivinde standartlara uygun arşivsel tanımlama yapılmadığı ve teknik detaylar barındıran kartografik ve fotografik materyalin tanımlanmasına ilişkin ulusal

rehber ve akademik çalışmaların eksik olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, “Kartografik ve/veya fotografik materyalin niteliklerine uygun standartların uygulanmaması, arşivsel tanımlamanın tam ve doğru yapılamamasına neden olmaktadır” varsayımı üzerine kurgulanmaktadır. Bu kapsamda çalışma, aşağıdaki araştırma sorularından (AS) oluşmaktadır.

AS1: Kartografik ve/veya fotografik materyalin arşivlerde yönetimi (sağlama, düzenleme) nasıl yapılmaktadır?

AS2: Bu materyallerin tanımlanmasına ilişkin uygulayıcıların bilgi/deneyim düzeyi nedir?

AS3: Tanımlamada hangi unsurlar diğer belge türlerinden farklılık göstermektedir?

AS4: Uygulayıcıların karşılaştıkları zorluklar nelerdir?

AS5: Sorunların çözümünde izlenen yollar nelerdir?

Belirlenen araştırma sorularına yanıt aranarak, özellikle Türkiye’de arşivcilik alanında materyal türü odaklı tanımlamada standartlaşma çalışmalarına kuramsal ve uygulamalı katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışma sonucunda, kartografik ve fotografik materyal bulunduran tüm kurumlara bu materyallerin arşivsel tanımlanmasına ilişkin stratejilerin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Dijital dünyada arşivlerin belge varlıklarını etkili yönetme, koruma ve erişime sunmada kullandıkları araçların başında üst veriler gelmektedir. Üst veri (metadata), en genel anlamıyla veri hakkında veri olarak tanımlanır. Genellikle tanımlayıcı (descriptive), idari (administrative), yapısal (structural) ve teknik (technical), işaretleme dili (markup language) gibi türlerle ayrılır (Brown, 2013, s. 155; Riley, 2017, s. 6; Sierman, 2008, s. 171; Simons ve Richardson, 2013, ss. 56-58). Arşivcilikte tanımlama, koruma, yönetim ve teknik işlemleri gerçekleştirmek için hazırlanmış birçok üst veri standardı bulunmaktadır. Bu standartların başlıcaları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1*Arşivlerde Kullanılan Üst Veri Standartları*

Standart	Genel bilgi
General International Standard Archival Description (ISAD(G))	Arşiv belgelerinin hiyerarşik düzeylerde (fon, seri, dosya, belge) tanımlanması
International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families (ISAAR(CPF))	Belgelerle ilişkili kişi, aile ve kurumların otorite kayıtlarının bağlamsal tanımlanması
International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings (ISDIAH)	Arşiv kurumlarının tanımlanması
Encoded Archival Description (EAD)	Arşiv kataloglarının elektronik ortamda XML formatında sunulması
Rules for Archival Description (RAD)	Kanada'da geliştirilen arşivsel tanımlama standardı
Manual of Archival Description (MAD)	İngiltere'de geliştirilen arşivsel tanımlama standardı
Describing Archives: A Content Standard (DACS)	ABD'de kullanılan, ISAD(G) ile uyumlu arşivsel tanımlama standardı
Metadata Encoding and Transmission Standard (METS)	Dijital nesnelerin yapısı, bileşenleri ve ilişkilerinin tanımlanması
Preservation Metadata: Implementation Strategies (PREMIS)	Dijital nesnelerin uzun süreli korunması için gerekli standart
Visual Resources Association (VRA) Core	Görsel kültür eserlerinin ve bunları belgeleyen görsellerin tanımlanması
Categories for the Description of Works of Art (CDWA)	Sanat eserleri ve maddi kültür varlıklarının tanımlanması
Dublin Core (DC)	Kaynakların temel bilgilerini (başlık, yazar, konu, tarih vb.) tanımlayan basit ve evrensel standart

Tablo 1'de yer alan ISAD(G), RAD, MAD, DACS gibi standartlar genellikle arşivsel tanımlama için kullanılırken; METS, PREMIS gibi standartlar dijital kaynakları ve verileri korumak üzere kullanılmaktadır. Tanımlama, koruma, yönetim gibi faaliyetin türüne göre standartlar şekillendiği gibi materyal türüne göre geliştirilmiş standartlar da yer almaktadır. Özellikle arşivsel tanımlamada her materyal türü sahip oldukları özellikler ve bilgi erişim unsurları nedeniyle farklı ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara yönelik yaklaşımlar geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Dolayısıyla materyal türüne göre tanımlama konusu, arşivcilik faaliyetlerinin düzenlenmesinde önemli bir rol alırken üzerinde yoğun standartlaşma çalışmalarının yapıldığı alanlardan biri olmuştur.

Kartografik Materyal ve Arşivsel Tanımlama Süreci

Kartografik materyal, belirlenmiş bir ölçek oranı ile hazırlanmış, çizilmiş veya üretilmiş basılı ve/veya elektronik her türlü harita, hava fotoğrafı, plan ve küreleri kapsayan materyal türüdür (Rukancı vd., 2023, s. 148). Kayıt ortamı, biçim ve bilgi erişim unsurları açısından kartografik materyal; kütüphanelerin temel kaynağı olan kitaptan ve arşivlerin temel kaynağı olan basılı belgelerden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu noktada kartografik materyalin diğer bilgi kaynaklarından ayrılan yapısal özellikleri, tanımlama ve erişim süreçlerini de doğrudan etkilemektedir. Kartografik materyalin bilgi merkezlerinde tanımlanması önceden genellikle kitap ve belge gibi kaynaklardan ayrıştırılmadan benzer unsurlar kullanılarak yapılmaktaydı. Kütüphanecilik mesleği tarafından geliştirilen harita kataloglama uygulamaları, arşivsel bir bağlamda bulunan haritalara erişim sağlamak için tam olarak uygulanabilir değildir. Kütüphanelerde harita kataloglamaları esas olarak öge odaklıdır ve haritaların fiziksel özelliklerine odaklanırken, arşivsel haritalar, haritaların oluşturulduğu bağlama ve entelektüel içerik özelliklerine daha fazla vurgu yapılmasını gerektirir (Corsaro, 1990; Stibbe, 1999). Bu nedenle, kartografik materyalin arşivlerde doğru tanımlanabilmesi için hem fiziksel hem de bağlamsal özelliklerin birlikte ele alındığı daha bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir.

Kartografik materyalin tanımlanmasına yönelik bilgi merkezlerinde yapılan çalışmaların tarihsel gelişimine bakıldığında oldukça geç bir dönemde ortaya çıktığı görülmektedir. Bilinen en eski haritanın M.Ö. 6200 ± 97 olarak tarihlenen Çatalhöyük haritası (Anameriç, 2008, s. 1) olmasına rağmen kartografik materyalin bilgi merkezlerinde diğer materyal türlerinden farklılıklarının yansıtılarak kapsamlı tanımlanmasına yönelik çalışmalar 20. yüzyıla dayanmaktadır. Arşivler hakkında bilgi edinme, arşivcilerin kurum için hazırlamış olduğu yerel uygulamaların açıklandığı kılavuzlar, envanter listeleri, koleksiyona özgü açıklamalar gibi araştırma araçları aracılığıyla olmuştur. 1915 yılında Philip Lee Philips tarafından hazırlanan *Notes on the Cataloging, Care, and Classification of Maps and Atlases* her ne kadar harita ve atlasların kataloglanmasının kitaplardan çok az farklı olduğunu belirterek başlasa da; bu tür yönergelerin yapılması gerektiğini ispatlar niteliktedir (Stibbe, 1999, s. 444). Bu erken dönemdeki girişimler, ilerleyen yıllarda daha sistematik ve kapsamlı standartların geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Kartografik materyal tanımlanmasına ilişkin ilerleyen yıllardaki bir diğer rehber çalışma Ralph E. Ehrenberg'in (1982) *Archives & Manuscripts: Maps and Architectural Drawings* adlı eseridir. Bu eserde harita, hava fotoğrafı gibi kartografik materyal türlerinin seri ve belge düzeyinde tanımlanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır. İlerleyen süreçte kartografik materyalin birçok başlıkta ele alındığı Andrew ve Larsgaard (1999) editörlüğünde hazırlanan *Maps and Related Cartographic Materials: Cataloging, Classification, and Bibliographic Control* isimli kitap bulunmaktadır. Bu kitapta birçok yazar tarafından hazırlanan *Cataloging & Classification Quarterly* dergisinin 1999 yılındaki sayılarında yer alan çalışmalar derlenmektedir. Türkiye'de ise Mükerrrem Kunkut (1968) tarafından *Harita ve Atlasların Tasnif ve Kataloglama Kaideleri* adında benzer bir çalışma yapılmıştır.

Kartografik materyalin tanımlanması ile ilgili bağımsız çalışmalar dışında çeşitli iş birlikleriyle uluslararası düzeyde hazırlanan standartlaşma çalışmaları da bulunmaktadır. Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA), 1977 yılında Uluslararası Standart Bibliyografik Tanımlama (International Standard Bibliographic Description-ISBD) alt grubu çalışmaları neticesinde ISBD (CM) yayımlanmıştır. Önceleri standartlarda “harita” olarak adlandırılan başlıklar, kartografik materyal olarak alt türleri de kapsayacak biçimde ele alınmıştır. Günümüzde kartografik materyalin tanımlanmasında özellikle ISBD(CM) (International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials) ve ISO 19115 Coğrafi Bilgi – Üst Veri Standardı yaygın olarak kullanılmaktadır.

Standartlaşma sürecinin yalnızca uluslararası kuruluşlarla sınırlı kalmadığı, ulusal kurumların da bu konuda çeşitli yöntemler geliştirdiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Federal Coğrafi Veri Komitesi (Federal Geographic Data Committee-FGDC), Dijital Coğrafi Veriler için İçerik Standardı (Content Standard for Digital Geospatial Metadata-CSDGM) gibi kendi üst veri standartlarını geliştirmiştir. Ancak FGDC, artık ISO standartlarının benimsenmesini teşvik ederken; CSDGM, federal kurumlar için kullanımda kalmaya devam etmektedir (Bossomaier ve Hope, 2016; Reuvers ve Aalders, 2008). Tüm bu standartların hazırlanması ve uygulanmasında kartografik materyalin kendine has özelliklerinin ortaya çıkarılmasının gerekliliği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda arşivler, kartografik materyali sağlama ve kartografik materyalin arşivsel değerini ortaya koyarak kullanıcıların hizmetine sunmak için önemli bir rol üstlenmektedir (Hutchinson, 1986). Bunun için kartografik materyal kapsamının iyi anlaşılması ve onu tanımlayıcı unsurların net bir biçimde ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Kartografik materyal tanımlama süreçleri, içerdiği teknik özellikler ve kullanım amaçlarına bağlı olarak diğer belge türlerinden ayrılmaktadır. Günümüzde basılı ve dijital ortamda üretilen veya arşivlerde var olan bu materyal türünün tanımlanmasına ilişkin birçok unsur bulunmaktadır. Adı, amacı, mekânsal etki alanı/sınırlayıcı koordinatları, ölçeği, projeksiyonu/koordinat sistemi, veri kaynakları, tarihler/saatler, anahtar sözcükler, kullanım kısıtlamaları, veri kalitesi/doğruluğu, kaynaklar, üretim süreçleri, veri biçimleri, öznitelikleri/alanları, yasal uyarılar, dağıtım/erişim vb. gibi mekânsal veriler, kartografik materyalin tanımlanmasında kritik öneme sahip üst veri unsurları arasında yer almaktadır (Tian, 2016, s. 3). Janes (2012, s. 141), haritaların tanımlanmasında başlık, üretici(ler), tarih, fiziksel kapsam, birincil konu (alan), ikincil konu(lar) ve ölçek bilgilerini içeren en az yedi unsurun yer alması gerektiğini belirtmektedir. Burada önemli olan bir diğer husus kayıtlarda yer alması gereken unsurların standartlarda karşılığının net bir biçimde belirtilmesidir. Dolayısıyla bu verilerin yoruma açık biçimde standartların tanımlama için belirlemiş olduğu alanlarda farklı girişlerinin yapılması karmaşıklığa sebep olacaktır.

Kartografik materyali tanımlamak için gerekli olan her unsur, var olan birçok standartta doğrudan belirtilmemektedir. ISAD(G) genel bir standart olması nedeniyle her materyal türüne ilişkin özel alanları doğrudan bulundurmamaktadır. Ancak bu alanların nasıl kullanılabileceğine yönelik örnekleri kılavuzunda belirtmektedir. Kartografik materyalde sıklıkla rastlanan özel unsurların başında ölçek gelmektedir. ISAD(G), çok düzeyli (fon, seri, dosya, belge) tanımlamaya olanak sağlayan bir standarttır. Kartografik materyal için verilen örneklerde, fon, seri, dosya düzeyinde verilecek ölçek bilgisi, ilgili düzeyde yer alan materyalin niceliğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Örneğin bir fonda farklı ölçeklere sahip 1000 harita bulunuyorsa bu bilgi 3.3.1 Kapsam ve İçerik unsurunda aralık olarak verilebilir. Belge düzeyinde ise bu bilgi 3.1.5 Fiziksel Özellikler alanında belirtilmektedir.

Tablo 2

Kartografik Materyal Tanımlama Unsurları ve Standart Eşleştirmeleri

Şablon Alanı	Açıklama	ISAD(G)	Dublin Core
Harita adı	Eserin başlığı	3.1.2 Başlık	title
Kapsam ve İçerik	Konu, içerik açıklaması	3.3.1 Kapsam ve içerik	description
Tarih	Üretim vb. tarihi	3.1.3 Tarih(ler)	date
Üretici (Oluşturan)	Eserin üreticisi (kişi/kurum)	3.1.4 Üretici	creator
Fiziksel Özellikler	Boyut, format, materyalin fiziksel durumu	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
Sağlama bilgisi	Belge/koleksiyonun sağlama bilgisi	3.2.4 Sağlama kaynağı	provenance
Koruma Durumu	Materyalin durumu, restorasyon bilgisi	3.4.4 Fiziksel özellikler ve teknik gereksinimler	format
Erişim ve Kısıtlamalar	Kullanım hakları, erişim koşulları	3.4.1 Erişimi yöneten koşullar ve 3.4.2 Kopyalama koşulları	rights
Harita Türü	Kartografik materyal türü	3.1.2 Kapsam ve içerik	type
Ölçek	Haritanın ölçeği	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
Koordinat Sistemi	Haritanın koordinat sistemi	3.1.5 Fiziksel özellikler	coverage
Harita Projeksiyonu	Harita projeksiyon türü	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
Materyalin Konumu (Coğrafi Alan)	Gösterdiği coğrafi bölge	3.3.2 Kapsam ve İçerik	coverage
Orijinal ve Kopya	Orijinal/kopya bilgisi	3.5.1 Orijinallerin / 3.5.2 Kopyaların varlığı ve yeri	relation
Renk	Siyah-beyaz, renkli	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
İlişkisel bildirim	İlişkili fon/seri/dosya belge bilgileri	3.5.3 İlişkili birim tanımlaması	relation

Tablo 2’de kartografik materyalin tanımlanması için gerekli temel alanlar ve bunların ISAD(G) ve DC elementlerinde karşılıkları belirtilmiştir. ISAD(G)’nin arşivsel tanımlamada; DC’nin ise dijital ortamda yer alan kaynakları tanımlamada kullanılan genel bir üst veri standardı olması nedeniyle örnek teşkil etmesi amacıyla seçilmiştir. Bu unsurlar tanımlama düzeyi ve girişi yapılacak elementin niteliğine göre değişkenlik gösterebilir. ISAD(G) kılavuzunda ölçek gibi elemanların kullanımına ilişkin örnekler yer almaktadır. Kılavuzda belirtilen alanların materyal türüne ve tanımlama unsurunun içeriğine göre şekillenebileceği öneriler arasında yer almaktadır. Bu yüzden birçok ulusal arşiv ISAD(G)’yi referans olarak kendi standartlarını oluşturma yoluna gitmektedir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından geliştirilen DACS bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir. ISAD(G)’den önce hazırlanmış ve AACR2 kurallarına dayanan RAD, materyal türüne özgü alanları detaylıca ele alarak kartografik materyale ilişkin tanımlama alanlarını doğrudan sunmaktadır. Ancak AACR2 tabanlı olması nedeniyle arşivsel bakış açısından ziyade özellikle belge düzeyinde bibliyografik tanımlama üzerine öneriler sunması çeşitli eleştirilere neden olmaktadır (Dancy, 2012). Bu durumu arşivsel bakış açısıyla, ISAD(G) gibi uluslararası tanımlama standartlarının önerileri doğrultusunda, geçmiş, günümüz ve gelecek arşiv belge varlığını oluşturan materyallerin gereksinimlerini karşılayacak biçimde hazırlanacak standartlarla çözmek mümkün olacaktır.

Fotografik Materyal ve Arşivsel Tanımlama Süreci

Fotografik materyal, her türlü fotoğraf, negatif ve bu yöntemle üretilmiş nesneleri kapsayan materyal türüdür (Rukancı vd., 2023, s. 146). Fotoğrafın arşivlere dâhil olması diğer basılı materyal türleri kadar eski değildir. İlk fotografik görüntünün 1827’de bir yaz günü, Joseph Nicéphore Niepce tarafından elde edildiği belirtilmektedir (Değer, 2025, s. 100). Ancak sahip oldukları kanıt, sanatsal, kültürel gibi çeşitli değerler nedeniyle arşivlerde sıklıkla başvurulanan önemli belgeler arasında hızla yer almaya başlamıştır. 19. yüzyılda fotoğrafçılığın ortaya çıkışı, görsel materyallerin kataloglanmasında yeni zorluklar ve fırsatlar ortaya çıkarmıştır. İlk fotoğraf katalogları genellikle hedef odaklı ve sistematik olarak belirli konuları veya koleksiyonları belgelemeyi amaçlamaktaydı. Fransa’daki Mission Heliographique gibi önemli projeler, fotoğrafın koruma ve belgeleme amacıyla kullanılmasına örnek teşkil ederek önemli anıtların fotografik arşivinin oluşturulmasına öncülük etmiştir (Wilder, 2009, s. 94). Ayrıca antik eserleri, eski yapıları, halk geleneklerini ve tarihi kalıntıları gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla 1897’de Sir Benjamin Stone Birleşik Krallık Ulusal Fotoğraf Kayıt Derneği (United Kingdom’s National Photographic Record Association), fotografik materyalle insan yaşamının tüm yönlerini belgelemeyi amaçlayan Parisli bankacı Albert Kahn tarafından kurulan Archives de la Planète (Gezegenin Arşivi), fotoğrafların kanıt niteliğini ve bilgi merkezleri için değerini vurgulayan önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Wilder, 2009, s. 79-94).

Birçok farklı disiplinden kullanıcıların ilgisini çeken bu materyal türünün arşivler ve bilgi merkezleri için önemini ele alan birçok çalışma yapılmıştır (Değer, 2021, 2024, 2025; Şentürk, 2013; Topkaraoğlu ve Çetintaş, 2021). Dolayısıyla fotografik materyalin arşivsel tanımlama uygulamaları üzerine çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Arşivsel tanımlama fon, seri, dosya ve belge düzeyinde yapılmaktadır. Arşivlerde bulunan her materyal türünde olduğu gibi tüm düzeylerde yapılan arşivsel tanımlamalar fotoğrafın niceliği, niteliği ve kullanıcıların bilgi arama davranışları göz önünde bulundurularak standart altyapılarla gerçekleştirilmelidir (Şentürk, 2013, s. 625). İçerdiği görsel bilginin yanı sıra, çekim tarihi, çekim yeri, fotoğrafçı adı, teknik özellikler (renkli/siyah-beyaz, pozlama, çözünürlük) ve baskı türü gibi ayrıntılar, tanımlama sürecinde kritik öneme sahiptir. Birçok materyal türünde olduğu gibi arşivsel tanımlama yapılırken izlenmesi gereken süreçlerin başında belge veya belge grubu hakkında bilgi toplamak yer almaktadır. Bu işlem, fotoğrafların kökenini ve oluşturuldukları bağlamı belirten menşei ortaya koyma açısından oldukça önemlidir. Arşivciler, envanter listeleri gibi kaynakları inceleme ve belge/koleksiyon hakkında bilgi sahibi kişilere danışma gibi yöntemlerle bu işlemi gerçekleştirebilirler (Williams, 2006, s. 87). Arşivciler için fotografik materyalin düzenlenmesinde asli düzeni ortaya çıkarmak bazen zorlayıcı bir süreçtir. Çünkü fotoğraflar belli koleksiyonlar içinde düzenli olarak işlem gördüğü gibi müstakil olarak ve bağlamından kopartılarak da arşivleme süreçlerinde yer alabilmektedir. Dolayısıyla tanımlamada bağlamın belirtilebilmesi için bu sürecin doğru yapılması büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca fotoğraflarda başlık, tarih, fotoğrafçı ve fotoğrafın içeriğine ait bilgiler kayıt altına alınmadıysa bunları saptamak, arşivciler için bir diğer zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotografik materyalin tanımlanması için Visual Resources Association (VRA) tarafından oluşturulan VRA Core, Getty Research Institute tarafından hazırlanan Categories for the Description of Works of Art (CDWA) ve International Press Telecommunications Council (IPTC) tarafından hazırlanan IPTC Photo Metadata Standard gibi uluslararası standartlar, materyalin içerik ve teknik özelliklerinin sistematik biçimde kaydedilmesini sağlamaktadır. Ayrıca dijital varlık yönetim sistemlerinde EXIF (Exchangeable Image File Format) verileri, çekim sırasında otomatik olarak kaydedilen teknik bilgilerin korunmasına yardımcı olmaktadır (Hider, 2012, s. 162). Genellikle günümüzde medya kuruluşlarının sıklıkla kullandığı ve sürekli güncellenen IPTC gibi standartlar fotoğrafların gelişen teknolojiyle birlikte üretim anında tanımlama elemanlarının saptanması noktasında yazılımlara da yol göstermektedir. Dolayısıyla kaynak paylaşımı için kolaylık ve altyapı sunmaktadır. CDWA (2024), fotoğrafları da kapsayan sanat, mimari ve kültürel nesneleri tanımlamak üzere yaklaşık 540 elemente sahip bir standarttır. CDWA'nın elementlerinin DC, DACS, EAD gibi diğer üst veri standartları ile eşleştirme tablosu çalışmaları da bulunmaktadır (Benoff, 2024). VRA Core resim, çizim, heykel, mimari, fotoğraf gibi görsel kültür eserlerinin ve bunları belgeleyen görsellerin tanımlanması için bir veri standardıdır. 1996 yılında ilk kez çıkarılan standart, en son 2007 yılında dördüncü versiyonunu tanıtmıştır. Tanımlamalar için 19 üst veri elementine sahiptir (Visual Resources Association, 2014). Ayrıca VRA Core, hava fotoğrafı ve harita gibi kartografik materyalin ölçek bilgisi ile tanımlanmasını olanak sağlayan

elementlere sahiptir. Nitekim arşivsel tanımlamada üst veriler materyalin doğasına göre çeşitlenebilmektedir. Üst verilerle tanımlamada her materyal türü için ortak unsurlar olduğu gibi fotografik materyalin fiziksel ve teknik yapısını yansıtan özel tanımlama unsurları da bulunmaktadır.

Tablo 3

Fotografik Materyal Tanımlama Unsurları ve Standart Eşleştirmeleri

Şablon Alanı	Açıklama	ISAD(G)	Dublin Core
Fotoğrafın adı	Eserin başlığı	3.1.2 Başlık	title
Kapsam ve içerik	Konu, içerik açıklaması	3.3.1 Kapsam ve içerik	description
Tarih	Üretim vb. tarihi	3.1.3 Tarih(ler)	date
Üretici (Oluşturan)	Eserin üreticisi (kişi/kurum)	3.1.4 Üretici	creator
Fiziksel Özellikler	Boyut, format, materyalin fiziksel durumu	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
Sağlama bilgisi	Belge/koleksiyonun sağlama bilgisi	3.2.4 Sağlama kaynağı	provenance
Koruma Durumu	Materyalin durumu, restorasyon bilgisi	3.4.4 Fiziksel özellikler ve teknik gereksinimler	format
Erişim ve Kısıtlamalar	Kullanım hakları, erişim koşulları	3.4.1 Erişimi yöneten koşullar ve 3.4.2 Kopyalama koşulları	rights
Materyalin Konumu (Coğrafi Alan)	Gösterdiği coğrafi bölge	3.3.1 Kapsam ve içerik	coverage
Orijinal ve Kopya	Orijinal/kopya bilgisi	3.5.1 Orijinallerin / 3.5.2 Kopyaların varlığı ve yeri	relation
Fotoğraf Türü	Negatif, pozitif, basılı vb.	3.1.5 Fiziksel özellikler	type
Çekim Yeri	Fotoğrafın çekildiği yer	3.3.1 Kapsam ve içerik	coverage
Format ve Boyut	Film formatı, baskı ölçüsü	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
Konu/Kapsam (Fotoğraf İçeriği)	Fotoğraftaki nesneler, kişiler	3.3.1 Kapsam ve içerik	subject
Renk	Siyah-beyaz, renkli	3.1.5 Fiziksel özellikler	format
İlişkisel bildirim	İlişkili fon/seri/dosya belge bilgileri	3.5.3 İlişkili birim tanımlaması	relation

Tablo 3'te fotografik materyalin tanımlanması için gerekli temel alanlar ve bunların ISAD(G) ve DC elementlerinde karşılıkları belirtilmiştir. Belirtilen alanlar kartografik materyalde olduğu gibi temsili olup tanımlama düzeyine ve girişi yapılacak elementin niteliğine göre değişkenlik gösterebilir. Fotografik materyal için belirtilen bu unsurların saptanması ve tanımlanması, temel arşivcilik ilkeleri ve faaliyetleri bağlamında oldukça önemlidir. Fotoğrafları çeken/üreten kişi, kurum veya kuruluşlar, arşiv geçmişinin ortaya

çıkartılması ve provenans¹ ilkesi için önemli bir unsurdur. Bir fotoğrafın provenansını korumak, yalnızca zaman, mekân veya fotoğrafçı gibi eksik üst verileri tespit etmeye yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda bir görüntünün veya fotoğrafların daha geniş bağlamının yorumlanması ve koleksiyonun, arşivin tarihini görmek açısından da yardımcı olmaktadır (Prussat, 2018, s. 140). Ayrıca fotoğraflar özelinde tespit edilen renk, boyut, çekim türü gibi fiziksel ve teknik özellikler arşivsel düzenleme dışında sanat, tarih araştırmacıları için önemli bilgi unsurları arasında yer almaktadır.

Yöntem

Çalışmanın amacı ve araştırma soruları bağlamında mevcut durumun betimlenmesi ve pratik düzlemde araştırma verilerinin elde edilebilmesi için nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup desen olarak çoklu durum deseni tercih edilmiştir. Nitel araştırma görüşme, gözlem, içerik analizi gibi veri toplama yöntemleriyle insanların deneyimlerini, bakış açılarını ve olaylara yükledikleri anlamları katılımcı perspektifinden inceleyen bir yaklaşımdır (Hennink vd., 2020, s. 10). Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (örneğin gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller ve dokümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2021, s. 99). Çoklu durum çalışması, birden fazla durumu kapsayan ve bu durumların belirli bir kuramsal çerçeveye göre seçildiği araştırma desendir (Yin, 2009, s. 53). Bu yaklaşım, birden fazla kurumun kendi bağlamında ayrıntılı biçimde incelenmesine ve elde edilen bulguların karşılaştırılmasına imkân tanımaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmacının evrenini, kartografik ve/veya fotografik materyal üreten ya da yoğun biçimde kullanan kamu kurumları oluşturmaktadır. Tüm kurumlar arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle Tablo 4'te yer alan kurumların ilgili birimlerinde kartografik ve/veya fotografik materyal ile çalışmalar yapan kişilerle görüşme yapılmaya çalışılmıştır. "Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların en etkin kullanımı için bilgi bakımından zengin vakaların belirlenmesi ve seçilmesi için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Bu örnekleme yöntemi, ilgilenilen konu hakkında bilgili ve deneyimli bireylerin ya da grupların tanımlanması ve seçilmesini içerir" (Yağar ve Dökme, 2018, s. 4). Bu doğrultuda kurumlardan ilgili birimlerde çalışan kişi ve/veya kişilerden görüşme talep edilmiştir.

¹ Diğer adıyla organik yöntem, arşiv belgelerini işlem gördüğü tarihteki oluşum biçimlerine uyarak, kurumsal ve fonksiyonel ilişkileri yansıtabacak biçimde düzenleme yöntemi, asli düzene saygı prensibi (Rukancı vd., 2023, s. 104).

Tablo 4*Kurum Arşivlerinde Kartografik ve/veya Fotografik Materyal Durumları*

Kurum adı	Fotografik	Kartografik
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı	X	X
Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı	X	X
Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü		X
Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü		X
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı	X	
Anadolu Ajansı	X	
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu	X	

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Veriler, belgesel tarama ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri ile toplanmıştır. Belgesel taramada, literatürde kartografik ve fotografik materyalin arşivsel tanımlamasını ele alan çalışmalar, standartlar ve çeşitli ülkelerin ulusal arşivlerindeki rehberler ve örnek kayıtlar analiz edilmiştir. Türkiye'deki durumu ortaya koymak üzere tasarlanan görüşmeler, araştırma sorularına yönelik hazırlanmış form üzerinden yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme soruları Tablo 5'te yer almaktadır. Görüşmelerin uygulanabilmesi için Ankara Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı tarafından 15.12.2021 tarihinde 374 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Bir kurumda görüşmeler, kurum politikası gereği form gönderilerek resmi yazı ile sağlanmıştır. Çalışmanın konusu için önemli bir kurum olması nedeniyle veriler form üzerinden alınan cevaplar neticesinde değerlendirilmiştir. Katılımcılardan çalışma için onam formu alınmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler sesli kayıtlarla gerçekleştirilmiş olup sonrasında yazıya aktarılarak katılımcılardan onayları alınmıştır.

Tablo 5*Demografik Sorular ve Görüşme Soruları*

Soru Türü	Soru	Alt soru
Demografik	Adınız soyadınız nedir? Eğitim durumunuz ve alanınız? Çalıştığınız kurum ve birim? Çalıştığınız kurumda kaç yıldır görev yapmaktasınız? Katıldığınız hizmet içi kurslar nelerdir?	
Materyal Türü	GS1. Kartografik ve fotografik materyal türlerinden hangisi/ hangileri bulunmaktadır?	Bu materyaller hangi formatlarda bulunmaktadır? Bu materyallerin miktarı ve yıllık artış miktarı nedir? Bu materyallerin kullanım sıklığına ilişkin veriler tutuluyor mu?
Sağlama yöntemi	GS2. Kartografik ve/veya fotografik materyali kendiniz mi üretiyorsunuz yoksa devralma yoluyla mı sağlıyorsunuz?	Eğer devralıyorsanız hangi kurum ve/veya kuruluşlardan alıyorsunuz?
Tanımlama süreci	GS3. Kartografik ve/veya fotografik materyalin tanımlaması nasıl gerçekleştiriliyor?	Sağlama kriterleriniz nelerdir? Kartografik ve/veya fotografik materyal için hangi üst veri standartlarının kullanıldığını biliyor musunuz? Hangi üst veri standardını kullanıyorsunuz? Hangi tanımlama alanlarını kullanıyorsunuz?
Tanımlamanın yeterliliği	GS4. Sizce kullandığınız tanımlama yöntemleri ve standartları yeterli midir?	
Karşılaşılan zorluklar	GS5. Tanımlama yaparken yaşadığınız zorluklar nelerdir?	Karşılaşılan zorlukların çözümü noktasında hangi yollar izlenmektedir?
İmha	GS6. Kartografik ve/veya fotografik materyal imhaya tabi tutuluyor mu?	İmha ediliyorsa hangi kriterlere göre imha yapılıyor?

Veri Analizi

Toplanan veriler tematik içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. “Tematik içerik analizi aynı konu üzerine yapılan araştırmaların tema veya ana şablonlar oluşturularak eleştirel bir bakış açısıyla sentezlenmesi ve yorumlanmasını içermektedir. Böylece, bütünsel bir bakış açısıyla araştırılan konunun genel yapısının derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olur” (Çalık ve Sözbilir, 2014, s. 34). Çalışmada öncelikle veriler görüşme soruları özelinde temalar haline getirilmiş ve verilen cevaplar kodlanmıştır. Kodlar, deneyimli bir uzmana sunularak görüş istenmiştir. Uzman ile yapılan değerlendirme sonucunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları, karşılıklı tartışma ve fikir alışverişi yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Belirlenen kodlar üzerinden görüşme verileri, Excel ile frekanslara göre analiz edilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 6

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tema	Kategori/Kod	n	%
Eğitim Durumu	Lisans	4	57,14
	Yüksek lisans	2	28,57
	Belirtilmedi	1	14,29
Bölüm	Bilgi ve Belge Yönetimi	1	14,29
	Arşivcilik	1	14,29
	Kütüphanecilik	1	14,29
	Sinema ve Televizyon	1	14,29
	Harita Mühendisliği	1	14,29
	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	1	14,29
	Belirtilmedi	1	14,29
Görev süresi	0-5 yıl	0	0
	6-10 yıl	2	28,57
	11-15 yıl	2	28,57
	16 yıldan fazla	2	28,57
	Belirtilmedi	1	14,29
Alınan eğitim/kurslar	Meslek içi eğitim/kurslar	3	37,5
	Dil kursları	1	12,5
	Yok	4	50,00

Demografik sorularda bir katılımcı kurum politikası gereği bilgileri paylaşmamıştır. Alınan cevapların frekans dağılımı kurum sayılarıyla eşittir. Ancak “alınan eğitim/kurslar” sorusunda bir katılımcı birden fazla eğitime katılabildiği için frekans değerleri farklılık göstermektedir. Katılımcıların almış olduğu meslek içi eğitim/kurslar (%37,5) arasında “Temel Arşivcilik Bilgileri, Arşiv Mevzuatı ve Uygulamaları, Dosyalama Usulleri, Kamuda Halkla İlişkiler ve Türkiye’nin Tanıtım Stratejinde İletişim Faaliyetleri Eğitimi ve kurumların kullandığı yazılımlara yönelik eğitimler” gibi eğitim/kurslar yer almaktadır. Dil kursları (%12,5) içinde “Eski yazı Türkçe (Osmanlıca)” yer almaktadır.

Cevap alınan katılımcılardan 4’ü (%57,14) lisans, 2’si (%28,57) yüksek lisans mezunudur. Ayrıca mezun olunan bölümlerde eşit bir dağılım görülse de Bilgi ve Belge Yönetimi, Kütüphanecilik ve Arşivcilik bölümleri günümüzde aynı bilim dalı altında yer almaktadır. Bu bağlamda katılımcıların 3’ünün (%42,87) günümüz adıyla Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümü mezunu olduğu söylenebilir.

Görev süreleri incelendiğinde katılımcıların 5 yıl üzeri deneyime sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların 2’si (%28,57) 6-10 yıl, 2’si (%28,57) 11-15 yıl, 2’si (%28,57) 16 yıldan fazla deneyime sahiptir.

Arşivlerde Kartografik ve Fotografik Materyalin Düzenlenmesine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, çalışma kapsamında yer alan kurumlardaki katılımcıların Tablo 5’te yer alan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda bulunan sorulara vermiş oldukları cevaplara ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 7

Materyal Türüne İlişkin Veriler

Soru	Kategori/Kod	n	%
Kartografik ve fotografik materyal türlerinden hangisi/hangileri bulunmaktadır?	Kartografik	2	28,57
	Fotografik	3	42,86
	Kartografik ve fotografik	2	28,57
Bu materyaller hangi formatlarda bulunmaktadır?	Cam negatif (dia)	3	12,50
	Negatif film	4	16,67
	Jpg	5	20,83
	Tiff	4	16,67
	MrSID	1	4,17
	Basılı	7	29,17

Tablo 7*Devamı*

Soru	Kategori/Kod	n	%
Bu materyallerin miktarı ve yıllık artış miktarı nedir? (Kartografik)	10000'e kadar	2	50,00
	10001-50000	0	0,00
	50001-100000	0	0,00
	100001-250000	0	0,00
	250000'den fazla	1	25,00
	Veri yok	1	25,00
Bu materyallerin miktarı ve yıllık artış miktarı nedir? (Fotografik)	10000'e kadar	1	20,00
	10001-50000	1	20,00
	50001-100000	0	0,00
	100001-250000	1	20,00
	250000'den fazla	2	40,00
	Veri yok	0	0,00
Bu materyallerin kullanım sıklığına ilişkin veriler tutuluyor mu?	Evet	2	28,57
	Hayır	5	71,43

Görüşme yapılan kurumlarda kartografik ve fotografik materyal dağılımları bulunmaktadır. Kurumlardan 2'sinde (%28,57) kartografik, 3'ünde (%42,86) fotografik, 2'sinde (%28,57) kartografik ve fotografik materyal bulunmaktadır. Materyaller birden çok formatta bulunması nedeniyle frekans değeri farklılık göstermektedir. 3'ü (%12,50) cam negatif (dia), 4'ü (%16,67) negatif film, 5'i (%20,83) jpg, 4'ü (%16,67) tiff, 1'i (%4,17) MrSID, 7'si (%29,17) basılı formattadır. Kartografik materyal bulunan 4 kurumun 2'sinde (%50) 10.000'e kadar, 1'inde (%25) 250.000'den fazla materyal bulunmaktadır. Kurumların 1'i (%25) tam sayı paylaşmamıştır. Ancak bu kurumun harita üreten bir kurum olması nedeniyle sayının 250000'den fazla olması muhtemeldir. Kurumlar materyal sayısının artış miktarına dair bir veri paylaşmamıştır. Veriler arasında dikkat çeken bir diğer husus 250000'den fazla olan kurumlardan birinde kartografik materyal sayısı milyonları bulmaktadır. Fotografik materyal bulunan 5 kurumun 1'inde (%20) 10000'e kadar, 1'inde (%20) 10001-50000 arası, 1'inde (%20) 100001-250000 arası, 2'sinde 250000'den fazladır. Fotografik materyal sayısı 250000'den fazla olan kurumlardan birinde bu materyal sayısının milyonları bulduğu belirtilmektedir. Materyalin kullanımına dair istatistikî verilerin tutulup tutulmadığına ilişkin verilerde kurumların 2'sinde (%28,57) istatistikî bilgi var, 5'inde (%71,43) istatistikî bilgi yoktur. İstatistikî verilerin tutulduğu kurumların birinde materyal türü özelinde kaç belgeden kaç görüntü alındığı doğrudan tespit edilirken diğerinde kullanıcıların hangi içeriklere erişim sağladığına dair istatistikler yer aldığı belirtilmektedir.

Tablo 8*Sağlama Yöntemine İlişkin Veriler*

Soru	Kategori/Kod	n	%
Kartografik ve/veya fotografik materyali kendiniz mi üretiyorsunuz yoksa devralma yoluyla mı sağlıyorsunuz?	Kurum tarafından üretilme	5	35,71
	Satın alma	3	21,43
	Bağış/hibe	3	21,43
	Devir/derleme	3	21,43
Eğer devralıyorsanız hangi kurum ve/veya kuruluşlardan alıyorsunuz?	Basın-Yayın Enformasyon Müdürlüğü	1	9,09
	Genelkurmay Başkanlığı	1	9,09
	Cumhurbaşkanlığı	1	9,09
	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	1	9,09
	Karayolları Genel Müdürlüğü	1	9,09
	Millî Eğitim Bakanlığı	1	9,09
	Maden Petrol İşleri Genel Müdürlüğü	1	9,09
	Cumhuriyet Halk (Fırkası) Partisi	1	9,09
	Harita Genel Müdürlüğü	1	9,09
	Yok	2	18,18
	Yasal düzenlemeler	2	25,00
	Haber niteliği taşıması	1	12,5
Sağlama kriterleriniz nelerdir?	Önemli şahıslara ait olması	1	12,5
	Nadir olması	1	12,5
	Protokol anlaşmaları	2	25,00
	İhtiyaca göre	1	12,5

Kurumların 5'i (%35,71) materyali kendi üretmekte, 3'ü (%21,43) satın alma, 3'ü (%21,43) bağış/hibe, 3'ü (%21,43) devir/derleme yoluyla sağlamaktadır. Kurumların birden fazla sağlama yöntemleri olması sebebiyle frekans değerleri farklılık göstermektedir. Bahsedilen yöntemler aracılığıyla belge sağlanan kurumların 1'i (%9,09) Basın-Yayın Enformasyon Müdürlüğü, 1'i (%9,09) Genelkurmay Başkanlığı, 1'i (%9,09) Cumhurbaşkanlığı, 1'i (%9,09) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1'i (%9,09) Karayolları Genel Müdürlüğü, 1'i (%9,09) Milli Eğitim Bakanlığı, 1'i (%9,09) Maden Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, 1'i (%9,09) Cumhuriyet Halk (Fırkası) Partisi, 1'i (%9,09) Harita Genel Müdürlüğü'dür. Kurumların 2'si (18,18) herhangi bir kurumdan devir/derleme yapmamaktadır. Sağlama yapan 6 kurumun kriterleri arasında 2'si (%25) yasal düzenlemeler, 1'i (%12,5) haber niteliği taşıması, 1'i (%12,5) önemli şahıslara ait olması, 1'i (%12,5) nadir olması, 2'si (%25) protokol anlaşmaları, 1'i (%12,5) ihtiyaca göre olarak belirtilmiştir.

Tablo 9*Tanımlama Sürecine İlişkin Veriler*

Soru	Kategori/Kod	n	%
Kartografik ve/veya fotografik materyalin tanımlaması nasıl gerçekleştiriliyor?	Geleneksel	0	0,00
	Kurum tarafından üretilmiş bir sistem aracılığıyla	5	71,43
	Satın alınmış bir sistem aracılığıyla	1	14,29
	Bilgi verilmedi	1	14,29
Kartografik ve/veya fotografik materyal için hangi üst veri standartlarının kullanıldığını biliyor musunuz?	Evet	7	100,00
	Hayır	0	0,00
Hangi üst veri standardını kullanıyorsunuz?	IPTC	1	10,00
	ISAD (G)	1	10,00
	Dublin Core	2	20,00
	ISO 19115	2	20,00
	MARC	1	10,00
	NewsML	1	10,00
	EBUCore	1	10,00
	Kullanılmıyor	1	10,00
Hangi tanımlama alanlarını kullanıyorsunuz?	Kullanılan üst veri standardının ilgili tüm alanları	3	48,26
	Materyale özgü belirlenen alanlar	3	48,26
	Kurum tarafından belirlenmiş temel alanlar	1	14,29

Kurumların 5'i (%71,43) kurum tarafından üretilmiş bir sistem aracılığıyla, 1'i (%14,29) satın alınmış bir sistem aracılığıyla tanımlama işlemlerini yapmaktadır. Bir kurum herhangi bir bilgi paylaşmamıştır; ancak diğer sorulara verilen cevaplardan geleneksel yöntem kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamı kartografik ve/veya fotografik materyali tanımlamak için hangi standartların kullanıldığını bildiklerini belirtmiştir. Kurumların tanımlama için kullandıkları standartların 1'i (%10) IPTC, 1'si (%10) ISAD (G), 2'si (%20) Dublin Core, 2'si (%20) ISO 19115, 1'i (%10) MARC, 1'i (%10) NewsML, 1'i (%10) EBUCore'dur. Kurumlardan bazıları birden fazla standart kullandıkları için frekans değerleri katılımcı sayısından fazla çıkmaktadır. Bir kurumda ise araştırmanın yapıldığı tarihte üst veri standardı altyapısında oluşturulmuş bir sistem yer almamaktadır. Tanımlama için kullanılan üst veri alanları ile ilgili kurumların 3'ü (%48,26) kullanılan üst veri standardının ilgili tüm alanlarını, 3'ü (%48,26) materyale özgü belirlenen alanlar, 1'i (%14,29) kurum tarafından belirlenmiş temel alanları kullandığını belirtmiştir. İlgili üst veri standardının tüm alanlarını kullanan 3 kurum, belirli bir materyal türüne ait üst veri standardı kullanması nedeniyle tüm alanları kullandıklarını belirtmiştir. Materyale

özgü belirlenen alanları kullandığını belirten 3 kurum kartografik ve/veya fotografik materyal için sistemlerindeki üst veri standardında belirledikleri alanları kullandıklarını belirtmiştir. Herhangi bir üst veri standardının kullanılmaması nedeniyle bir katılımcı da kurum tarafından belirlenmiş temel alanların kullanıldığını belirtmiştir.

Tablo 10

Kullanılan Üst Verilerin Materyali Tanımlamada Yeterliliği

Soru	Kategori/Kod	n	%
Sizce kullandığınız tanımlama yöntemleri ve standartları yeterli midir?	Evet	5	51,43
	Hayır	1	14,29
	Cevap yok	1	14,29

Tanımlama alanları ve standartların yeterli olup olmadığına ilişkin katılımcıların 5'i (%51,43) yeterli olduğunu, 1'i (%14,29) yeterli olmadığını belirtmiş; katılımcıların 1'i (%14,29) de herhangi bir cevap vermemiştir. Kullanılan alanların yeterli olmadığını belirten 1 (%14,29) katılımcı yeni bir sisteme geçiş yapılarak yeterli hale gelinebileceğini belirtmiştir.

Tablo 11

Tanımlamada Karşılaşılan Zorluklar ve Çözüm Yaklaşımları

Soru	Kategori/Kod	n	%
Tanımlama yaparken yaşadığınız zorluklar nelerdir?	Personele ilişkin sorunlar	2	20,00
	Sahip olunan verilerle materyalin tanımlanmasına ilişkin zorluklar	5	50,00
	Devir sürecinde yaşanan sorunlar	1	10,00
	İdari sorunlar	1	10,00
	Zorluk bulunmamaktadır	1	10,00
Karşılaşılan zorlukların çözümü noktasında hangi yollar izlenmektedir?	Hizmet alımı	1	10,00
	Teknolojik araçlar	3	30,00
	Hizmet içi eğitim	2	20,00
	Standart uygulamalara geçiş	1	10,00
	Geçmişe dönük revizyon çalışmaları	1	10,00
	Personelin ilgi alanına göre görev dağılımı	1	10,00
	Kullanıcı katkısı	1	10,00

Tanımlama ile ilgili yaşanan zorluklara ilişkin katılımcıların 2'si (%20) personele ilişkin sorunlar, 5'i (%50) sahip olunan verilerle materyalin tanımlanmasına ilişkin zorluklar,

1'si (%10) devir sürecinde yaşanan sorunlar, 1'i (%10) idari sorunlar nedeniyle zorluklar yaşandığını belirtmiştir. Katılımcıların 1'i (%10) de zorluk bulunmadığını belirtmiştir. Personele ilişkin sorunların, yoğun iş yükü nedeniyle personelin yetersiz olması ve standartların yeterli olmasına rağmen personelin özensizliği nedeniyle olduğu belirtilmiştir. Sahip olunan verilerle materyalin tanımlanmasına ilişkin zorluklar arasında da iş akış süreci nedeniyle tanımlamayı yapan arşivcilerle materyali tanımlayacak yeterli verilerle materyalin iletilmemesi, standartların ve alanların dönüşümü nedeniyle geriye dönük yeniden tanımlama yapmaya ilişkin zorlukların bulunması, tanımlama yapılacak materyalde girilmesi gereken alanların doğrudan materyal üzerinde yer almaması bulunmaktadır. Devir sürecinde yaşanan sorunlar arasında kartografik ve/veya fotografik materyalin ilgili kuruma gelirken bir seri halinde ya da bir yazının eki ya da belge grubunun parçası olarak gelmesi, devralınan kurumda tanımlama ve düzenleme işlemlerinin tam yapılmaması olduğu belirtilmiştir. İdari sorunlar arasında da kurum içinde farklı birimlerde materyalin üretildiği ancak bunların merkezi arşivde yönetilmemesi yer almaktadır. Karşılaşılan zorluklara yönelik tercih ettikleri çözüm Çözüm yollarının 1'i (%10) hizmet alımı, 3'ü (%30) teknolojik araçlar, 2'si (%20) hizmet içi eğitim, 1'i (%10) standart uygulamalara geçiş, 1'i (%10) geçmişe dönük revizyon çalışmaları, 1'i (%10) personelin ilgi alanına göre görev dağılımı, 1'i (%10) kullanıcı katkısı olarak belirtilmiştir. Doğru bir tanımlama için daha önce tanımlanmış materyallerde yeniden ölçüm yapılarak ihale yoluyla hizmet alımı yapıldığı belirtilmiştir. Teknolojik araçlar temasında personel sayısının yetersizliği nedeniyle kullanılan sistemlere yapay zekâ entegrasyonu çalışmalarıyla çözümlerin amaçlandığı, bazı kurumlarda eksik verilerle geçmiş materyalin tam tanımlanması için Google Lens gibi yardımcı teknolojik araçların kullanıldığı ve çeşitli yazılım, donanım yatırımlarının yapıldığı belirtilmiştir. Hizmet içi eğitimlerin ise arşivcilik uygulamaları, sistem kullanımı gibi konularda yapıldığı belirtilmiştir.

Tablo 12*İmha İşlemlerine İlişkin Uygulamalar*

Soru	Kategori/Kod	n	%
Kartografik ve/veya fotografik materyal imhaya tabi tutuluyor mu?	Evet	0	0,00
	Hayır	7	100,00

Kartografik ve/veya fotografik materyalin imhaya tabi tutulup tutulmadığına ilişkin katılımcıların tamamı bu materyalin imha edilmediğini belirtmiştir. Ancak özellikle dijital fotoğraflarda deneme çekimlerinin ve güncelliğini yitirmiş mükerrer harita ve/veya fotoğrafların en az bir nüshası kalacak biçimde imha edildiği belirtilmiştir.

Tartışma

Çalışmanın araştırma soruları doğrultusunda hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşmeler için oluşturulan soruların eşleştirilmesine ilişkin matris Tablo 13'te yer almaktadır. Görüşme sorularına verilen cevaplar ile çalışmanın araştırma sorularına cevaplar aranmıştır. Bulgular doğrultusunda yapılan değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13

Araştırma Soruları (AS) ve Görüşme Soruları (GS) İlişki Matrisi

	AS1	AS2	AS3	AS4	AS5
GS1	X				
GS2	X				
GS3		X	X		
GS4		X			
GS5				X	X
GS6	X				

Görüşme sorularına alınan yanıtlar doğrultusunda araştırma sorularına ilişkin değerlendirme şu şekildedir:

- *AS1: Kartografik ve/veya fotografik materyalin arşivlerde yönetimi (sağlama, imha gibi) nasıl yapılmaktadır?*
- İncelenen kurumlarda kartografik ve/veya fotografik materyal bulundurma durumu dengeli dağılmaktadır. Tüm kurumlarda basılı materyal mevcuttur. Birçok kurumda materyaller aynı zamanda jpg, tiff gibi dijital formatlarda da bulunmaktadır. Ayrıca jpeg, tiff, png gibi formatlar, fotoğrafların korunması için Library of Congress (t.y.a) tarafından önerilmektedir.
- Kartografik koleksiyon büyüklükleri değişkenlik göstermektedir. Bazı kurumlarda 10.000'in altında, bazı kurumlarda ise 250.000'in üzerinde materyal bulunmaktadır. Fotografik koleksiyonlar da benzer şekilde değişkenlik göstermektedir. İncelenen 5 kurumdan ikisinde 250.000'den fazla fotoğraf olduğu tespit edilmiştir.
- Materyalin kullanım sıklığına ilişkin istatistiksel kayıtlar sınırlılık göstermektedir. 7 kurumdan yalnızca 2'sinde düzenli kullanım verisi bulunuyor, geri kalanlarda veri bulunmamaktadır.

- Sağlama yöntemleri ağırlıklı olarak kurum içi üretim; buna ek olarak satın alma, bağış/hibe, devir/derleme yoluyla da materyal gerçekleşmektedir. Sağlama/devir kararlarında hukuki düzenlemeler ve kurumlar arası protokoller öne çıkmaktadır. Ayrıca materyalin haber değeri, önemli kişilerle ilişkisi veya nadirliği gibi niteliksel kriterler de kullanılmaktadır.
- İncelenen kurumların tamamında kartografik ve/veya fotografik materyalin imha edilmediği, bu yaklaşımın doğru bir uygulama olduğu görülmektedir. Ayrıca DAB'ın belediyeler için hazırladığı belge tespit ve değerlendirme formlarında, haritaların kurumlarda süresiz tutulması ve bazı fotoğrafların devlet arşivlerine gönderilmesi gibi öneriler yer almaktadır.

Bilgi değeri ve estetik değer açısından tekillik ve fotoğrafın kalitesi, değerlendirme için önde gelen ilkelerdir (Prussat, 2018, s. 141). Bu bakış açısıyla ele alındığında fotografik materyal ve benzer değerler taşıyan kartografik materyalin genellikle imha süreçlerine tabi tutulmaması daha anlamlı hale gelmektedir.

- *AS2: Kartografik ve/veya fotografik materyalin tanımlanmasına ilişkin uygulayıcıların bilgi/deneyim düzeyi nedir?*
- Kurumların çoğu (5 kurum) tanımlamayı kurum içi geliştirilmiş bir sistemle yapmaktadır. Geleneksel yöntemler artık kullanılmamaktadır.
- Tüm katılımcılar üst veri standartları hakkında bilgi sahibi olduğunu bildirdi.
- Kullanılan üst veri standartları çeşitlilik göstermektedir. Dublin Core ve ISO 19115 ikişer kurumda; IPTC, ISAD(G), MARC, NewsML ve EBUCore birer kurumda kullanılmaktadır. Bir kurumun mevcut sisteminde henüz üst veri altyapısı bulunmamaktadır. Fakat üst veri destekli yeni bir sisteme geçiş planlanmaktadır.
- Genel olarak kurumlar, tanımlama ihtiyaçlarını karşılamak için birden çok üst veri standardını harmanlayarak altyapılarını kurmuş ve personel de bu üst veriler konusunda bilgi sahibidir.

Günümüzde arşivsel tanımlama için üst veri stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği açık bir gerçekliktir (Wallace, 1995, s. 13). Üniversite kütüphanelerine bağlı arşivlerde gerçekleştirilen arşivsel tanımlama uygulamalarında arşivci ve kataloglamacıların rollerinin dağılımı üzerine Sweetser ve Orchard (2019) tarafından hazırlanan bir çalışma bulunmaktadır. Çalışmada arşivcilerin bilgi düzeyleri ve deneyimlerini ortaya koyacak bazı anket soruları yer almaktadır. Elde edilen bulgular standartlarla ilgili bilgi düzeylerinin yeterli olduğu ancak gömülü (embedded) ve bağlantılı üst veri üreten arşivlerin sayısının sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim standartların

salt olarak bilinmesi yeterli olmayıp geliştirilerek kapsamlı bir biçimde uygulanması gerektiği düşünülmektedir.

- *AS3: Tanımlamada hangi unsurlar diğer belge türlerinden farklılık göstermektedir?*
- Katılımcıların üçü standartlar kapsamında belirledikleri materyale özgü alanların kullanıldığını belirtmektedir. Bu alanlar arasında fotoğraf başlığı, muhabir/fotoğrafçı adı, çekim/oluşturulma yeri, GPS/koordinat, çekim mekânı, çekim tarihi ve renk bilgisi gibi alanlar yer almaktadır.
- Üç katılımcı ise kullandıkları üst veri standardının sunduğu tüm alanları kullandıklarını ifade etmektedir. Bu kurumların ikisinde kullanılan standart kartografik materyale için hazırlanan ISO 19115 standardıdır.
- Katılımcıların çoğu (5 kurum) mevcut üst veri standartlarını yeterli bulmaktadır.
- *AS4: Uygulayıcıların karşılaştıkları zorluklar nelerdir?*

Tanımlamaya yönelik zorluklar iki kategoride toplanmaktadır.

- Veri eksikliğine bağlı zorluklar: 7 katılımcıdan 5'i, ellerindeki verilerin yetersizliği nedeniyle tanımlama yapmakta zorluk yaşadıklarını belirtmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında iş akışı içinde tanımlama için gerekli bilgilerin iletilmemesi, materyal üzerinde girilmesi gereken alanlara ilişkin bilginin doğrudan bulunmaması ve standartların değişimi nedeniyle geriye dönük yeniden tanımlama gereksinimi yer almaktadır.
- İnsan kaynağı: Personel eksikliği ve yoğun iş yükü sıkça vurgulanan konular arasında yer almaktadır. Ayrıca tanımlama işlemlerinin zaman alıcı olması nedeniyle personelin özensiz veya ilgisiz davranabildiği belirtilmektedir.
- *AS5: Sorunların çözümünde izlenen yollar nelerdir?*
- Katılımcıların önerdiği çözüm yaklaşımları arasında teknolojik araçlar (3), hizmet eğitimi (2), hizmet alımı (1), standart uygulamalara geçiş (1), geçmişe dönük revizyon çalışmaları (1), personelin ilgi alanına göre görev dağılımı (1) ve kullanıcı katkısı (1) yer almaktadır.
- Bu öneriler kurumlarda, tespit edilen sorunlara (veri eksikliği, personel ve iş akışı sorunları, geriye dönük tanımlama ihtiyacı) yönelik çok bileşenli çözümler olarak uygulanmaktadır.

- Özellikle teknolojik araç kullanımı, hizmet içi eğitim ve geçmişe dönük revizyon yaygın olarak tercih edilirken, personelin ilgi alanına göre görev dağılımı dikkat çeken çözüm önerisi olarak öne çıkmaktadır.

Kartografik ve fotografik materyalin düzenlenmesinde ulusal arşivlerde çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. ABD ulusal arşivi National Archives and Records Administration (NARA) web sayfasının “Cartographic and Architectural Records” ve “Photographs and Graphic Works at the National Archives” başlığında kartografik ve fotografik materyalin hangi fonlarda yer aldığı hakkında rehberler yer almaktadır. Tanımlamalarda üst verilerin kullanımına yönelik Code of Federal Regulation’ın NARA için belirlediği düzenlemeler referans alınmaktadır. Birleşik Krallık ulusal arşivi The National Archives (TNA) web sayfasının “Maps and Plans” ve “Photographs” başlığında ABD’de olduğu gibi kartografik ve fotografik materyal koleksiyonları hakkında rehberler yer almaktadır. TNA, tanımlama süreçlerinde ISAD(G) alanlarını temel almaktadır. Ancak günümüzde dijital yerli (born-digital) kayıtların giderek artmasıyla birlikte, ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDF ve ISDIAH standartlarının bütünleştirilmesiyle Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA) tarafından geliştirilen ve geliştirme ekibinde de yer aldıkları Records in Contexts-Conceptual Model (RiC-CM) benimsenmektedir (International Council on Archives, 2023). Almanya ulusal arşivi Bundesarchiv web sayfasında “Karten” başlığında kartografik ve “Bilder und Plakate” başlığında fotoğraf ve poster koleksiyonları hakkında bilgiler vermektedir. Kartografik materyale ilişkin kayıtlara genel kayıt sistemi olan “invenio” aracılığıyla erişim sağlamaktadır. Fotoğraflar için “Das Digitale Bildarchiv des Bundesarchivs” sayfası üzerinden erişim sağlamaktadır. Dijital Görüntü Arşivi’nde fotoğrafların dışında kartografik materyal olarak değerlendirilen hava fotoğrafları da yer almaktadır (Bundesarchiv, t.y.). Bundesarchiv Dijital Görüntü Arşivi’nde kayıtlar incelendiğinde Tablo 3’te belirlenen fotoğraf tanımlama unsurlarını detaylıca ele aldığı görülmektedir. İncelenen ülkelerde uygulamalar farklılık gösterse de standartlara göre faaliyetler yürütülmektedir. Standartlar kapsamında yapılan bu işlemler sonucunda kaliteli hizmet ve güncel gelişmelere uyarlama konuları da kolaylıkla sağlanmaktadır.

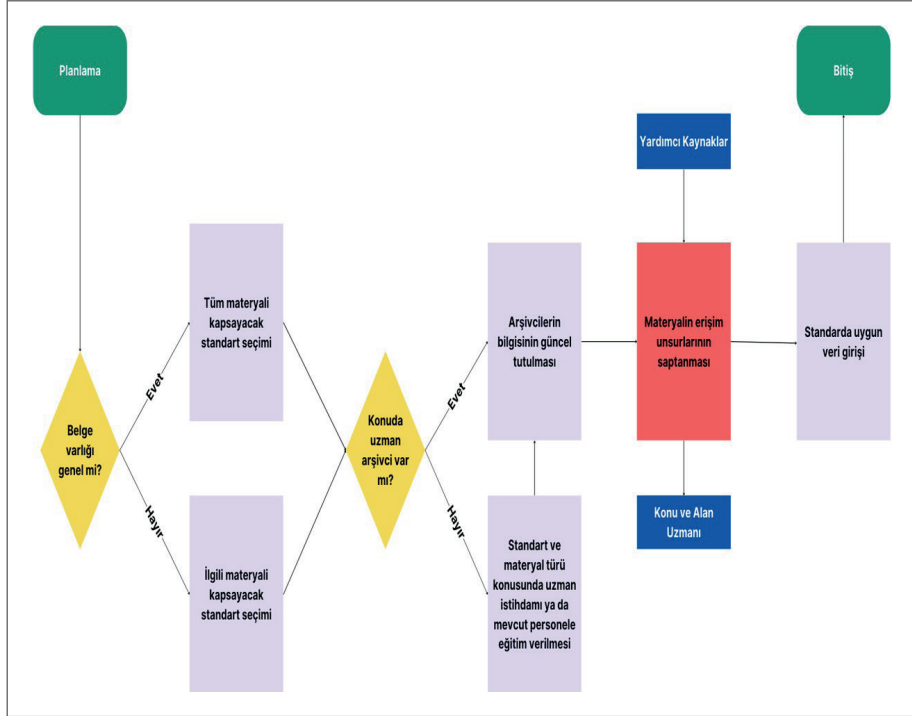
Sonuç ve Öneriler

Kartografik ve fotografik materyallerin arşivsel tanımlaması, yalnızca teknik bir uygulama değil, aynı zamanda bilgi yönetiminin sürekliliğini ve kültürel mirasın korunmasını doğrudan etkileyen bir faaliyettir. Bu bağlamda yapılan değerlendirmeler, Türkiye’de mevcut uygulamaların geliştirilmesi için çeşitli yönelimlere ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Halihazırda uygulanan standartlar ve deneyimlerden yola çıkarak bu standartların eksiklikleri belirlenmelidir. Tanımlama standartları konusunda eksikliklerin bulunduğu DAB’ın Belge Tarama Sistemi (BETSİS) ile belgeler belge özeti, yer bilgisi (defter, dosya, gömlek gibi), kurum (fon kodu), tarih ve dili gibi sınırlı alanlarla tanımlanmaktadır. Fon, seri, dosya gibi düzeylerde tanımlamalar bulunmamaktadır. Bu tür sorunların ve eksikliklerin var olduğu arşivlere yönelik öneriler aşağıda belirtilmektedir.

Tanımlamaya yönelik sorunların giderilmesi için altyapının oluşturulması gerekmektedir. Bu altyapı oluşturulurken tüm arşivler için de uygulanabilecek Şekil 1'de yer alan iş akış diyagramına göre bir süreç yönetilebilir.

Şekil 1

Arşivsel tanımlama süreçleri için iş akış diyagramı

Arşivsel tanımlama sürecinin başlangıç aşaması olan planlama safhasında yapılması gereken tanımlama politikasının oluşturulmasıdır. Politikanın belirlenmesinde doğrudan arşivler için yapılacak bir çalışmada The National Archives (2023) tarafından hazırlanan kataloglama kılavuzu; kütüphane gibi bir bilgi merkezi içindeki arşiv koleksiyonunun tanımlanmasına yönelik politika oluşturulacaksa Library of Congress'in (t.y.b) arşivsel tanımlama rehberi örnek gösterilebilir.

İkinci aşamada belge varlığının durumuna göre standart seçiminin yapılması gerekmektedir. Sadece kartografik/fotografik materyal ise ISO 19115, VRA Core, IPTC gibi standartlar; çeşitli materyal türleri yer alıyorsa ISAD(G), RAD gibi standartlar tercih edilebilir.

Üçüncü aşamada materyali tanımlayacak arşivcinin ilgili standarda hakimiyeti değerlendirilir. Tanımlama için uygulanacak standart ile ilgili bir deneyim veya eğitimi olan uzman yoksa eğitim verilir, varsa da standartların güncelliği noktasında arşivcinin bilgisi düzenli olarak eğitimlerle korunur. Ayrıca kartografik veya fotografik materyalin tanımlanması için görevlendirilecek arşivciler için Tablo 11'de yer alan "Arşivcilerin ilgi alanına göre görev dağılımı yapma" yaklaşımı, nitelikli tanımlama işlemlerinin gerçekleşmesi için önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Dördüncü aşamada materyalin erişim unsurları saptanır ve arşivcilere kartografik ve fotografik materyal tanımlamaya yardımcı özel araçlar ve rehberler sağlanır. Son aşamada verilerin girişi yapılarak kullanıcı dostu ara yüzlerle kullanıcılara erişimi sağlanır.

Teknolojik gelişmeler, geriye dönük kayıtların düzeltilmesi gibi sorunların çözümünde önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle yapay zekâ tabanlı görsel tanıma sistemlerinin arşivcilik süreçlerine entegre edilmesi tanımlama unsurlarının tespiti, sembollerin veya görsel unsurların otomatik olarak belirlenmesine yardımcı olacaktır. Böylelikle hem iş yükü azalacak hem de tanımlamada tutarlılık sağlanacaktır.

Encoded Archival Description (2022) için hazırlanan ISAD(G) ve MARC21 alanları eşleştirme çalışması gibi uygulamalar, farklı standartlarla tanımlanmış olan kartografik ve fotografik materyale ilişkin bilgi merkezleri arasında devir süreçlerinde kolaylıklar sağlayabilir.

Kartografik ve fotografik materyalin tanımlanmasında kendine özgü özelliklerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Haritalar ölçek, projeksiyon tipi ve koordinat sistemi; fotoğraflar ise çekim tarihi, mekân bilgisi, fotoğrafçı adı ve kullanılan çekim tekniği gibi özellikleri bağlamında tanımlanmalıdır. Böylece, materyalin içerdiği bilginin yalnızca yüzeysel değil, bağlamsal açıdan da tanımlanması mümkün olacaktır.

Ayrıca, kartografik ve fotografik materyalin tanımlama süreçlerinde disiplinler arası iş birliğine ihtiyaç vardır. Coğrafya, sanat tarihi, fotoğrafçılık, görsel antropoloji ve kent çalışmaları gibi alan uzmanlarından sağlanacak katkılar, arşivcilerin uzmanlık alanı dışında kalan bilgilerin sisteme aktarılmasına imkân tanıyacaktır. Bu yaklaşım, tanımlama işleminin çok boyutlu ve bütüncül bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır.

Bu materyallerin yalnızca arşiv belgeleri değil aynı zamanda kültürel miras nesneleri olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla tanımlama süreçlerinde erişim kolaylığının yanı sıra gelecek kuşaklara aktarım boyutunun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda geliştirilecek politikaların ulusal kültürel miras stratejileriyle uyumlu olması, arşivlerin toplumsal işlevini güçlendirecektir. Özellikle tarihi ve sanatsal değere sahip kartografik ve fotografik materyal aynı zamanda müzeli nesneler olarak görülmektedir. Bu doğrultuda arşivlerde müze birimlerinin kurulması teşvik edilmelidir.

Son olarak, bu alandaki çalışmaların sürdürülebilirliği için insan kaynağına yatırım yapılması elzemdir. Arşivcilerin ve bilgi yöneticilerinin ulusal ve uluslararası düzeyde sürekli mesleki gelişim programlarına katılmaları hem teknik yeterliliklerini güncel tutacak hem de tanımlama süreçlerini bilimsel açıdan daha sağlam bir zemine oturtacaktır.

Tüm bu öneriler, kartografik ve fotografik materyalin arşivsel değerinin daha etkin biçimde korunması, tanımlanması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında güçlü bir yol haritası sunmakta ve gelecekte yapılacak politika ve standartlaşma çalışmalarına ışık tutmaktadır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Mehmet Kürşat Değer: Araştırmanın planlanması, yöntem, alan yazını, verilerin toplanması ve analiz, gözden geçirme ve düzeltme.

Fatih Rukancı: Araştırmanın planlanması, yöntem, alan yazını, değerlendirme, gözden geçirme ve düzeltme.

Etik Kurul Kararları ve İzinler

Ankara Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı tarafından 15.12.2021 tarihinde 374 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Kaynakça

- Anameriç, H., (2008). History of maps and important map collections in Turkey. *30th MELCOM (Middle East Libraries Committee) International Conference, Oxford, England*. <https://avesis.ankara.edu.tr/yayin/e9f74480-1f98-4ef3-a774-82e694c2b1d2/history-of-maps-and-important-map-collections-in-turkey>
- Andrew, P. G. ve Larsgaard, M. L. (1999). *Maps and related cartographic materials: cataloging, classification, and bibliographic control*. Haworth Press.
- Benoff, E. (2024). *Metadata standards crosswalk*. Getty. <https://www.getty.edu/publications/categories-description-works-art/metadata-standards-crosswalk/>

- Brosius, M. (2003). Ancient archives and concepts of record-keeping: An introduction. Maria Brosius (Ed.), *Ancient archives and archival traditions: Concepts of record-keeping in the ancient world* içinde (s. 1-16). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199252459.003.0001>
- Bossomaier, T. ve Hope, B. (2016). *Online GIS and spatial metadata* (2. bs.). CRC Press.
- Brown, A. (2013). *Practical digital preservation: A how-to guide for organizations of any size*. Facet Publishing.
- Bundesarchiv (t.y.). *Das Digitale Bildarchiv des Bundesarchivs*. <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/> adresinden erişildi.
- Categories for the Description of Works of Art. (2024). *Categories for the Description of Works of Art (CDWA)*. J. Paul Getty Trust & College Art Association, Inc. <https://www.getty.edu/publications/categories-description-works-art/contents/>
- Corsaro, J. (1990). Control of cartographic materials in archives. *Cataloging & Classification Quarterly*, 11(3-4), 213-228. https://doi.org/10.1300/J104v11n03_10
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, çev.). Siyasal Kitabevi.
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38. <https://doi.org/10.15390/EB.2014.3412>
- Dancy, R. (2012). RAD past, present, and future. *Archivaria*, 74, 7-41. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13406>
- Değer, M. K. (2021). Kartografik ve fotografik materyallerin arşivsel değeri. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 27-42. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hed/issue/67643/979651>
- Değer, M. K. (2024). *Arşiv belgelerinin materyal türü bağlamında nitelenmesi: Kartografik ve fotografik materyaller* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Değer, M. K. (2025). Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşiv fonu fotoğraflarının görünmeyen yüzü: Fotoğrafçılar. *Bilgi Yönetimi*, 8(1), 99-120. <https://doi.org/10.33721/by.1663172>
- Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2024). *2024-2028 dönemi stratejik planı*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. <https://devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Haberler/Duyuru.aspx?ID=6288>
- Ehrenberg, R. E. (1982). *Archives & manuscripts: Maps and architectural drawings*. Society of American Archivists.
- Encoded Archival Description. (2022). *Encoded Archival Description tag library, version 2002*. Library of Congress. https://www.loc.gov/ead/tglib/appendix_a.html
- Hennink, M., Hutter, I. ve Bailey, A. (2020). *Qualitative research methods*. SAGE Publications.

- Hider, P. (2012). *Information resource description: Creating and managing metadata*. Facet Publishing.
- Hutchinson, M. M. (1986). *Cartographic records in archives: A shared resource* [Yüksek lisans tezi, University of British Columbia]. UBC Library. <https://dx.doi.org/10.14288/1.0096624>
- International Council on Archives. (2023). *Records in Contexts-Conceptual Model*. Expert Group on Archival Description. <https://www.ica.org/app/uploads/2023/12/RiC-CM-1.0.pdf>
- Janes, A. (2012). Of maps and meta-records: Eighty-five years of map cataloguing at The National Archives of the United Kingdom. *Archivaria*, 74, 119-165. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13409>
- Kunkut, M. (1968). *Harita ve atlasların tasnif ve kataloglama kaideleri*. Millî Kütüphane.
- Library of Congress. (t.y.-a). *Recommended formats statement*. Preservation. 15 Ekim 2025 tarihinde <https://www.loc.gov/preservation/resources/rfs/stilling.html> adresinden erişildi.
- Library of Congress. (t.y.-b). *Archival description*. 18 Kasım 2025 tarihinde <https://www.loc.gov/librarians/archival-description/> adresinden erişildi.
- Millar, L. A. (2017). *Archives: Principles and practices*. Facet Publishing.
- Philips, P. L. (1915). *Notes on the cataloging, care, and classification of maps and atlases, including a list of publications compiled in the Division of Maps*. Government Printing Office.
- Posner, E. (1973). Archives in the ancient world. *Visible Language*, 7(2). <https://journals.uc.edu/index.php/vl/article/view/5142>
- Prussat, M. (2018). Reflexions on the photographic archive in the humanities. S. Helff ve S. Michels (Ed.), *Global photographs: Memory, History, Archives* içinde (ss. 133–154). Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783839430064-009>
- Reuvers, M. ve Aalders, H. J. (2008). Metadata and spatial searching as key spatial information infrastructure component: Future standardization developments. Peter van Oosterom ve Sisi Zlatanova (Ed.), *Creating spatial information infrastructures* içinde (ss. 151-163). CRC Press.
- Riley, J. (2017). *Understanding metadata: What is metadata, and what is it for?*. NISO.
- Rukancı, F., Anameriç, H. ve Başar, A. (2021). *Arşiv ve arşivcilik: Kuram, strateji ve uygulamalar*. Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Rukancı, F., Anameriç, H. ve Başar, A. (2023). *Arşiv terimleri*. Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Sierman, B. (2008). Long-term preservation for institutional repositories. K. Weenink, L. J. M. Waaijers ve K. van Godtsenhoven (Eds.), *A DRIVER's Guide to European Repositories* içinde (ss. 153–184). Amsterdam University Press.

- Simons, N. ve Richardson, J. (2013). *New content in digital repositories*. Chandos Publishing.
- Stibbe, H. L. P. (1999). Cataloguing cartographic materials in archives. *Cataloging & Classification Quarterly*, 27(3-4), 443-463. https://doi.org/10.1300/J104v27n03_13
- Sweetser, M. ve Orchard, A. A. (2019). Are we coming together? The archival descriptive landscape and the roles of archivist and cataloger. *The American Archivist*, 82(2), 331-380. <https://doi.org/10.17723/aarc-82-02-18>
- Şentürk, B. (2013). Photographs as archival material. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(4), 619-632. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48828/622017>
- Şeşen, Y. ve Çankaya, D. (2020). Türkiye’de bilgi kaynağı olarak kartografik materyal bulunduran devlet kurumlarının dermelerinin içerik analizi. A. H. Kuzucuoğlu ve Y. Şeşen (Ed.), *Bilgi merkezleri: Sağlık ve afet bilgi yönetimi içinde* (s. 68-84). Hiperlink Yayınları.
- The National Archives. (2023, 20 Temmuz). *Cataloguing physical records: Guidance for government departments*. <https://cdn.nationalarchives.gov.uk/documents/information-management/cataloguing-physical-records-guidance-for-government-departments.pdf>
- Tian, B. (2016). *GIS technology applications in environmental and earth sciences*. CRC Press.
- Topkaraoğlu, N. M. ve Çetintaş, H. B. (2021). Dijital fotoğrafların kataloglanması: Bir standart önerisi. *Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 111-129. <https://doi.org/10.29228/lamre.51841>
- Visual Resources Association. (2014). *An introduction to VRA Core*. Visual Resources Association. https://www.loc.gov/standards/vracore/VRA_Core4_Intro.pdf
- Wilder, K. (2009). *Photography and science*. Reaktion Books.
- Wallace, D. A. (1995). Managing the present: Metadata as archival description. *Archivaria*, 39, 11-21. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12064/13037>
- Williams, C. (2006). *Managing archives: foundations, principles and practice*. Chandos Publishing.
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gsbdergi/issue/39953/474327>
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (4. bs.). Sage Publications.